

Sosiaali- ja terveysministeriölle

VN/20721/2023

Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi työttömyysturvalain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

Muusikkojen liitto kiittää mahdollisuudesta tulla asiassa kuulluksi.

Hallitusohjelmassa luvataan ratkaista kulttuurialan ja luovien alojen sosiaali- ja työttömyysturvaongelmia osana sosiaaliturvauudistusta kiinnittäen erityishuomioita freelancereihin. Lausunnoilla oleva esitys on osin ristiriidassa tämän lupauksen kanssa.

Työntekoon kannustavia kirjauksia ei musiikkialalla tarvita. Työmarkkinat ovat jo huomattavan joustavat, kun keikkatyö on pääsääntö. Aloilla ei ole kannustavuusongelmia, joita lakiesityksellä pyritään korjaamaan. Kaikki työ tulee tehdyksi, eikä ketään tarvitse irtisanoa, kun työhön kutsutaan vain silloin kun sitä on. Musiikin esittäjillä on usein merkittävä panos työtilaisuuksien luomisessa ja hankkimisessa.

Esityksen tavoitteena on yksinkertaistaa työttömyysturvajärjestelmää ja parantaa työllisyyttä kannustimilla. Esitys näyttää laaditun silmällä pitäen palkkatyötä perinteisillä työmarkkinoilla. Luovien alojen työmarkkinoiden toimintaperiaate on modernimpi, eikä esitys suurelta osin sovellu tai ole tarpeen niille.

Kuukausipalkkaisen työn sijaan muusikot tekevät useimmiten keikkatöitä esiintymispalkkioilla. Siksi työmarkkinat ovat mahdollisimman joustavat

Luovista aloista on hallitusohjelmakirjaus, joka tulee ottaa huomioon esityksen toteutuksessa:

”Hallitus ratkaisee kulttuurialan ja luovien alojen tekijöiden sosiaali- ja työttömyysturvaan liittyviä ongelmia osana sosiaaliturvauudistusta. Eryitystä huomiota kiinnitetään -freelancereiden asemaan. Huolehditaan taiteen vapaudesta, tekijöiden hyvinvoinnista, osaajien riittävyydestä ja työmarkkinan toimivuudesta.”

Hallituksen esitys koskettaa luovien alojen ammattilaisia, koska suuri osa heistä tekee osa-aika- ja keikkatyötä. Esityksen mukaan sekä vaikutukset ansiopäivärahan määrään että työssäoloehdon täyttämiseen kohdistuvat niihin, joiden työhistoria on rikkonainen, kuten luovilla aloilla tyypillisesti on.

On sinänsä ymmärrettävää, ettei tiukalla valmisteluajataululla ole pystytty huomioimaan luovien alojen erityisolosuhteita. Tämä asia tulee kuitenkin ennen eduskuntakäsittelyä korjata, koska hallitusohjelmassa on erityismaininnat freelancereista ja luovien alojen tekijöistä.

Seuraavassa esitämme miten hallituksen esitystä voitaisiin kehittää niin että se olisi näiltä osin linjassa hallitusohjelman kanssa.

1. Työssäoloehdon kertymisajan pidentäminen

Ehdotus työssäoloehdon pidentämiseksi nykyisestä noin 6 kuukaudesta 12 kuukauteen vaikeuttaa merkittävästi ansiosidonnaisen tai peruspäivärahan piiriin pääsyä musiikkialalla ja luovilla aloilla. Esityksen mukainen muutos koskisi erityisesti niitä, joiden työssäoloehto kertyy useista työssäolojaksoista, erityisesti jos jaksot ovat lyhyitä. Heidän osaltaan muutos voi merkitä sitä, että työssäoloehto ei kerry. Esityksessä ei perustella syytä työssäoloehdon aikaikkunan pidentämiseen.

Koska luovilla aloilla toimitaan pääosin keikka- ja projektipohjalta, työssäoloehdon pidentäminen 12 kuukauteen on kohtuutonta. Sen tulee pysyä nykyisen mittaisena.

2. Työssäoloehdon euroistaminen

Työssäoloehdon muuttaminen tuloperusteiseksi on sinänsä kannatettavaa. Muutoksen myötä luovia ja esityksellistä työtä sisältäviä aloja koskeva erityissääntely poistettaisiin laista, joten lainsäädännössä on varmistettava, että muutos palvelee perinteisestä päivätyöstä poikkeavia keikkaluonteisen ja epäsäännöllisen työn aloja.

Esityksen mukaan maksuperiaatteella kertyvä tuloperusteinen työssäoloehto voi vaikuttaa siihen, miten nopeasti työssäoloehto kertyy, minkä suuruiseksi ansiopäiväraha muodostuu ja siihen, riittääkö ansainta työssäoloehdon täyttämiseen vai syntyykö vain oikeus työmarkkinatukeen. Osa 12 kuukauden työssäoloehdon täyttäneistä saisi jatkossa nykyistä matalampaa ansiopäivärahaa. Tämä epävarmuus koskee epäsäännöllisessä osa-aikatyössä tai keikkatyössä työllistyneitä. Koska musiikkialalla ja luovilla aloilla tällainen työnteko on yleistä, esitykseen tulee vielä lisätä kokonaisarviointi siitä, miten muutosesitys samalla ratkaisee luovien alojen tekijöiden sosiaali- ja työttömyysturvan ongelmia ja huomioi erityisesti freelancerit hallitusohjelmakirjauksen mukaisesti.

3. Suojaosasta luopuminen

Esityksen mukaan nykyisen kaltainen suojaosa kannustaa työttömiä ottamaan vastaan osa-aikaista tai lyhytkestoista työtä. Työttömien kannustimet tehdä osa-aikaista työtä ovatkin yleisesti ottaen toimivat. Työttömyysturvan suojaosa – eli työttömän oikeus ansaita jonkin verran työttömyyskorvauksen leikkautumatta – oli osa Kataisen hallituksen toteuttamaa kannustinloukkujen purkua. Samalla se ylläpitää työttömän työkykyä. Suojaosasta luopuminen vaikuttaisi erityisesti osa-aika- ja keikkatyöaloilla työskenteleviin, joiden toimeentuloa täydennetään sovitellulla työttömyysetuudella. Tämän kohdan vaikutus musiikkialan ja luovan alan ammattilaisiin olisi erittäin vahingollinen.

Suojaosan poiston tarkoitus on kannustaa työttömiä ottamaan vastaan tarjolla olevaa kokopäivätyötä. Koska musiikkialan ja luovien alojen työmarkkinoilla ei ole juurikaan tarjolla varsinaista kokopäivätyötä vaan toimeentulon kokonaisuus rakentuu projekteista ja keikkatöistä, esitys ei sovellu niille. Kun pääsääntö on keikkatyö eikä kuukausipalkka, suojaosan poistaminen ei kannusta työllistymään vaan päinvastoin olemaan ottamatta työkeikkaa vastaan. Kun työn vastaanottaminen leikkaa työttömyyskorvausta, se heikentää insentiviä vastaanottaa keikkatyötä ja samalla säilyttää työkykyä. Se myös heikentää työvoiman saatavuutta yrityksille.

4. Omavastuuajan pidentäminen

Omavastuuajan pidentäminen vähentää työttömän käytettävissä olevia tuloja. Omavastuuajan pidentäminen yhdessä työssäoloehdon pidentämisen kanssa heikentää pätkä- ja keikkatyöalojen työttömyysturvan tasoa, koska työttömyysturvan piiriin pääsisi myöhemmin. Hallituksen esityksessä todetaan, että omavastuuajan pidentäminen nykyisestä viidestä päivästä seitsemään päivään vähentäisi työttömyyden alkaessa saatavaa työttömyysetuutta.

Perusteina muutokselle esitetään, että omavastuuajan pidentäminen lisää taloudellisia kannustimia etsiä uusi työpaikka heti edellisen työsuhteen loppumisen jälkeen tai jo ennen edellisen työsuhteen päättymistä, mutta muutos ei vaikuta työntekijöiden kannustimiin, mikäli henkilö jää työttömäksi pidemmäksi aikaa. Tämä perustelu ei kohtaa keikkatyön realiteetteja, jossa lähtökohtaisesti otetaan kaikki tarjolla oleva työ vastaan. Tästä syystä ko. heikennystä ei tule toteuttaa.

5. Lapsikorotuksen poistaminen

Kun lakimuutoksella pyritään kannustamaan työttömiä ottamaan vastaan tarjolla olevaa työtä, olisi syytä tehdä lisäselvitystä lapsikorotusten poistamisen mielekkyydestä. Lapsikorotukset perustuvat siihen, että lapsiperheellä on enemmän kuluja kuin lapsettomilla. Koska tämä asiointi ei esityksellä muutu, kanavoituisi rasite jotakin muuta kautta yhteiskunnan kannettavaksi, kuten hallituksen esityksessäkin todetaan. Henkilön tulisi tällöin hakea harkinnanvaraista tukea sosiaalitoimesta heti työttömäksi jouduttuaan. On syytä selvittää, yksinkertaistaisiko tämä todellisuudessa palveluita ja mitkä sen kustannusvaikutukset olisivat. Lisäksi työllistymisen tavoitetta ei palvele se, että lapsiperheissä työttömät joutuvat käyttämään jatkossa todennäköisesti paljon aikaa toimeentulonsa varmistamiseen hakemalla lukuisia eri tukimuotoja sen sijaan, että voisivat keskittyä työnhakuun. Onko järkevää totuttaa kaikki työttömäksi jääneet lapsiperheet käyttämään sosiaalipalveluja, ja miten sosiaalitoimen resurssit sen jälkeen riittäisivät hoitamaan nykyisiä tehtäviä.

Lapsikorvausten poisto alentaisi turvatasoa työttömyyden alusta alkaen, erotuksena niihin muutosesityksiin joissa työttömyyskorvausta tietyn ajanjakson jälkeen porrastetaan alaspäin. Jatkovalmistelussa tulisi arvioida tarkoin sitä, mikä työttömyyden alkuvaiheessa edistää ja mikä heikentää kykyä ja motiivia hankkia uutta työtä. Pitäisi selvittää, edistääkö erityisesti lapsiperheisiin kohdistettu leikkaus työttömäksi joutuneen työllistymistä, vai kasvattaako se byrokratiaa ja siten enemmänkin lisää kustannuksia.

6. Tarvittavat erityistoimet

Koska musiikkialan ja luovien alojen työmarkkinat poikkeavat perinteisestä, niiden työttömyysturvassa on erityisiä ongelmia. Tämä lienee syy edellä viitattuun erityiskirjaukseen hallitusohjelmassa. Näille aloille tarvittavia erityistoimia ovat etenkin seuraavat:

- Koska **omassa työssä työllistymisen** käsite on sekä tulkinnanvarainen, sekaannusta aiheuttava että tarpeeton, se tulee poistaa laista.
- Työttömyysturvalakiin tarvitaan selkeämpi **rajanveto päätoimisen ja sivutoimisen yrittäjyyden välillä**, jotta osittain itsensä työllistäjinä tai yrittäjinä työllistyvien asema on paremmin ennakoitavissa. Nykyinen lainsäädäntö ja toimintamallit synnyttävät oikeudellista epävarmuutta ja tulkinnanvaraisuutta. Yksittäisen freelancerin on vaikea arvioida, missä kohdassa hän putoaa työttömyysturvajärjestelmän ulkopuolelle.
- Hallitusohjelman mukaan hallitus tunnistaa työelämän muutoksen, jossa yrittäjyys ja palkkatyö eri elämänvaiheissa ja jopa rinnakkain ovat yhä useamman työikäisen tapa ansaita elantonsa. Hallitus valmistelee puoliväliriiheen mennessä mallin **yhdistelmävakuutukseksi** parantaakseen niiden henkilöiden sosiaaliturvaa, jotka toimivat samaan aikaan yrittäjinä ja palkansaajina.

Esitystä tulee täydentää kokonaisarviointilla siitä, miten muutosesitys samalla ratkaisee kulttuurialan ja luovien alojen tekijöiden sosiaali- ja työttömyysturvaan liittyviä ongelmia ja huomioi erityisesti freelancereiden aseman hallitusohjelmakirjauksen mukaisesti.

Laajasti kansalaisia ja heidän perusoikeuksiaan koskettava lainsäädäntömuutosesitys on annettu todella lyhyellä aikataululla. Esityksessä todetaan, että aineistorajoitteiden sekä käyttäytymisvaikutusten arvioinnin vaikeuden takia arvioihin liittyy merkittäviä epävarmuuksia. Käytetyt aineistot eivät sisällä edustavia otoksia kaikista ansiopäivärahan saajista eivätkä sisällä kaikkia tietoja, joita muutosten yksityiskohtainen arviointi edellyttäisi, joten arvioihin liittyy varauksia. Tämä ei vastaa hyvää lainsäädäntötapaa ja asia on syytä korjata.